

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-29>

УДК 336.22:338.43

Азаренков Г.Ф., Писарчук О.В.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. У статті проведено аналіз тенденцій розвитку агропромислового комплексу України за останні роки, визначено місце продукції сільського господарства в структурі ВВП країни. Було визначено особливості економіки, яка визначається як інформаційна економіка, економіка знань, місце знань в структурі формування національного багатства різних країн світу, та їх роль для інноваційного розвитку підприємств, в тому числі агропромислового комплексу. В роботі подано агреговані результати морфологічного аналізу поняття інформаційно-аналітичне забезпечення при прийнятті рішень. Специфічні особливості діяльності сільськогосподарської галузі обумовлюють необхідність розширення інформаційної бази. В роботі представлено напрямки трансформації інформаційних потоків в спектрі обліково-аналітичної складової, інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління сільськогосподарським підприємством. Обґрунтовано необхідність включення неформалізованої складової активів сільськогосподарських підприємств до інформаційної бази.

Ключові слова: економіка знань, інформаційно-аналітичне забезпечення, інформаційні потоки, обліково-аналітичне забезпечення, інформаційна модель, управління сільськогосподарським підприємством.

Azarenkov Grygorii, Pysarchuk Oksana

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE TRANSFORMATION OF INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT IN THE MANAGEMENT OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

Summary. The development of agriculture, increasing its competitiveness, full integration into the world market are priority areas for the development of Ukraine. The article analyzes the development trends of the agro-industrial complex of Ukraine in recent years. The place of agricultural products is defined in the structure of GDP. The features of the economy, which is called as the information economy, the knowledge economy, were identified. As a result of research, the place of knowledge in the structure of the formation of national wealth of various countries of the world was presented. The role of knowledge is shown for the innovative development of any enterprise, and for enterprises in the agricultural sector. The paper presents the aggregated results of a morphological analysis of the concept of information and analytical support for decision making. Specific features of the agricultural industry prove the need to expand the information base. The paper presents the directions of transformation of information flows in information and analytical support in the management of an agricultural enterprise. The necessity of including the informal component of the assets of agricultural enterprises in the information-analytical base is substantiated. The work defines a set of specific assets of an agricultural enterprise that do not have a formalized form of valuation and accounting in the accounting system. These are biological assets, their informal part, which is not reflected in accounting. It also includes human assets, strategic assets, organizational assets, technological assets, reputational assets. A part of intangible assets is not taken into account, not controlled and, accordingly, is not taken into account when making management decisions. This leads to a decrease in the effectiveness of the enterprise innovation management system. The subsystem of accounting and analytical support has been expanded due to the information flows that describe these assets. The authors developed a model for the transformation of information flows in the information and analytical support of the agricultural enterprise management system. An element of this model is presented in the work.

Keywords: knowledge economy, information and analytical support, information flows, accounting and analytical support, information model, agricultural enterprise management.

Постановка проблеми Економіко-соці-пальне середовище України знаходиться під впливом різновекторних чинників та факторів, які обумовлюють трансформаційні та інтеграційні процеси. Зміни відбуваються в усіх галузях економіки та сферах життєдіяльності, однак ступінь, кардинальність, керованість та спрямованість таких змін, безумовно різне. Одним із напрямків розвитку України є розвиток сільського господарства, підвищення його конкурентоздатності, повноцінна інтеграція в світовий ринок із доведенням до рівня європейських та світових стандартів якості не тільки кінцевого продукту,

а й організації процесу виробництва. На сьогоднішній день сільськогосподарська галузь займає значне місце в економіці країни. Так в структурі валової доданої вартості за видами економічної діяльності, доля вартості створеної в сільському господарстві за період 2010–2018 роки становила в межах 8,5% – 15% ВВП країни [1]. Це досить високий показник. В свою чергу, авторами було проведено динамічний аналіз фінансової діяльності підприємств аграрного комплексу, який дозволив виявити нестабільний характер результатів діяльності, більш того, за результатами 2018 року [1] частка збиткових підприємств

склала 13% від загальної кількості підприємств сільського господарства, водночас, розмір таких збитків зменшив загальний фінансовий результат діяльності підприємств аграрного комплексу майже на 30 %. Такий стан свідчить про необхідність впровадження змін та впливу на галузь як з середини, так і з зовні.

Комплекс реформ, які проводяться в країні, спрямований на зростання конкурентоздатності сільськогосподарської галузі. В той же час, актуальними залишаються питання щодо управління сільськогосподарським підприємством, управління його розвитком, в тому числі, шляхом кардинальної зміни підходу до інформації, як ресурсу, та до напрямків її використання. Трансформація підходів щодо формування інформаційного-аналітичного забезпечення, його структурного наповнення, та максимально-ефективного використання в управлінні сільськогосподарським підприємством, сприятиме скорішій перебудові таких господарств, їх органічному перетворенню, що відповідає сучасним тенденціям розвитку світової економіки. Все це обумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку сільського господарства присвячено дослідження видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Дьяков С.А., Паламаренко Я.В., Рисьмятов А.З., Штигун А.М. та інші, які досліджували питання особливостей розвитку галузі та напрямки впровадження інновацій. Дослідженням аспектів управління розвитком підприємств, інноваційного розвитку, особливостей формування систем управління підприємством присвячено труди науковців, серед яких Пономаренко В., Ансофф Х., Ілляшенко С. В роботах Бутенця Ф., Пархоменко О., Пушак Я., Сопка В., Лазорішиної І. та інших визначаються особливості формування та структури інформаційно-аналітичного забезпечення як базису прийняття управлінських рішень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми Однак динамічний розвиток суспільства, середовища, нові виклики економіки та фактичні результати діяльності агропромислових підприємств в Україні визначають невирішені проблеми для дослідження, в тому числі питання управління активами сільськогосподарського підприємства, із урахуванням специфічних характеристик таких активів, а також трансформації інформаційних потоків, їх змістовного наповнення, а значить й формування обліково-аналітичного забезпечення управління розвитком підприємств.

Постановка завдання Метою дослідження є проведення аналізу сучасних тенденцій розвитку підприємств агропромислового комплексу, та визначення основних напрямків трансформації підходів щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення в управлінні сільськогосподарським підприємством, з урахуванням специфічних характеристик та особливостей цієї галузі, в контексті переходу до нового типу економіки – економіки знань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базисом для прийняття ефективних управлінських рішень виступає інформаційна складова. Сьогодні обумовлює кардинальну

зміну інформаційних потоків будь-якого підприємства, в тому числі й сільськогосподарського, як в кількісному аспекті, так і в їх змістовному наповненні. Саме повнота інформаційного ресурсу, його якість, актуальність, структурованість та адаптованість до використання, впливають на результативність та ефективність обробки такої інформації, що стає підґрунтям прийняття відповідних управлінських рішень. Інформаційна та аналітична складові створюють інформаційне аналітичне забезпечення в управлінні сільськогосподарським підприємством.

Авторами було проведено морфологічний аналіз підходів щодо визначення категорії інформаційно-аналітичне забезпечення, результати якого, показали, що переважна більшість підходів спирається виключно на обробку формалізованої стандартизованої інформації.

Погоджуючись із представленою в [2, с. 39] укрупненою структурою інформаційно-аналітичного забезпечення, яка передбачає інформаційну та аналітичну складові, вважаємо, що необхідним є коригування та суттєве розширення інформаційних потоків, що формують інформаційну складову, з урахуванням галузевих особливостей підприємств сільського господарства.

Сільськогосподарське підприємство має певні особливості та відмінності, в тому числі специфічні активи, які не притаманні іншим галузям. Саме дослідження таких специфічних активів, їх обліку, особливостей функціонування, а також їх вплив на управління сільськогосподарським підприємством є однією з складових дослідження.

Однією із специфічних характеристик, які притаманні сільськогосподарській галузі, є наявність біологічних активів. Частково, саме, властивості таких біологічних активів, їх характеристики обумовлюють специфічні особливості щодо управління розвитком сільськогосподарських підприємств. Так, Рисьмятов А.З. в [3, с. 3] характеризують життєвий цикл продукції сільського господарства, за суттю, майже вічним. Тобто крива життєвого циклу продукції сільського господарства не відповідає узагальненій кривій життєвого циклу продукту промислового підприємства. Продукція, яка вироблялася тисячу років тому, така як пшениця, ячмінь, зернові, овочі, фрукти, продукти тваринництва, тощо, виробляються і зараз. З часом, відбувається лише зміна сортів, порід тварин, техніки та технології обробки, однак, сам продукт залишається без змін. Все це призводить до певних особливостей щодо управління розвитком сільськогосподарських підприємств, в тому числі й інноваційного розвитку.

В свою чергу, за результатами дослідження [4, с. 94], автором було визначено наступне, що переважна доля інновацій, які впроваджено сільськогосподарськими підприємствами є продуктиві, і в їх структурі понад 80 % становили нові методи застосування добрив та засобів захисту рослин. Орієнтація виробників виключно на продуктиві інновації вже є недостатнім. Це доводить необхідність впровадження корінних змін в управлінні розвитком сільськогосподарських підприємств, в тому числі через корінну зміну підходів до формування та спрямування інформаційних потоків, їх обробку та використання.

В [5, с. 40] акцент робиться, що саме урахування особливостей нової парадигми економічного розвитку, орієнтація на гармонійний перехід до економіки знань, стає однією з умов забезпечення довгострокової конкурентоспроможності. Відповідно, на якісно новий рівень виходить відношення до нематеріальних активів та їх використання. Знання в цілому стають не тільки запорукою розвитку суб'єктів господарювання, а й виступають джерелом економічного, соціального розвитку та зростання країн. Проте увага менеджменту вітчизняних господарств до нематеріальних активів, складовою яких є знання, залишається дуже низькою. Перш за все, традиційні підходи до управління сільськогосподарським підприємством обумовило відсутність сформованого розуміння щодо необхідності управління всіма елементами нематеріальних активів та існуючого інструментарію. Однією з причин цього є складність в розумінні сутності нематеріального активу як об'єкту обліку. На початковій стадії облікового процесу нематеріальних активів виникають питання у визначенні, ідентифікації, оцінці, класифікації об'єктів нематеріальних активів.

В розвинених країнах знання вийшли на позицію найбільш важливого виробничого активу. Особливість такої категорії, як знання, багатогранність їх визначення, оцінки, структурування, можливості їх переглядання, управління, тощо, все це істотно змінює уявлення про знання як економічний ресурс і вимагає фундаментальної переоцінки способів та інструментів не тільки управління ресурсами організації, а й формування обліково-аналітичного забезпечення цього абсолютно авторизованого ресурсу.

Авторами була розроблена модель трансформації інформаційних потоків в інформаційно-аналітичному забезпеченні системи управління розвитком сільськогосподарського підприємства

в умовах економіки знань. Елемент цієї моделі, який охоплює облікову складову та визначає інформаційні потоки при формуванні обліково-аналітичного забезпечення представлено на рис 1.

Запропонована модель передбачає включення в підсистему обліково-аналітичного забезпечення не тільки інформації, яка класично наповнює її, і є формалізованою в системі обліку, а й неформалізованою інформації. Так, результати аналізу систем управління розвитком сільськогосподарських підприємств, структури такої системи, особливості взаємодії її елементів, що було проведено авторами, показують, що в переважній більшості підприємств сільськогосподарської галузі, інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління формується майже однаково. Основою інформаційної бази стають дані облікових реєстрів, звітних форм, щодо ресурсів підприємства, як класичних для всіх підприємств, так і специфічних для галузі – біологічних активів.

В сучасних умовах формування ефективної системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств є проблематичним, якщо інформаційною базою виступають виключно дані облікових реєстрів. Результати проведеного авторами дослідження стали основою класифікації активів з метою формування якісного інформаційно-аналітичного забезпечення через підсистему обліково-аналітичного забезпечення для системи управління розвитком сільськогосподарського підприємства. Так, вважаємо за доцільне виділення класичних активів підприємства, які характерні для різних підприємств незалежно від галузі діяльності. Як то матеріально-фінансові активи та нематеріальні активи, інформація про які, акумулюється переважно в бухгалтерських документах. Крім того, до класичних активів можна віднести сукупність стратегічних, людських, репутаційних, організа-

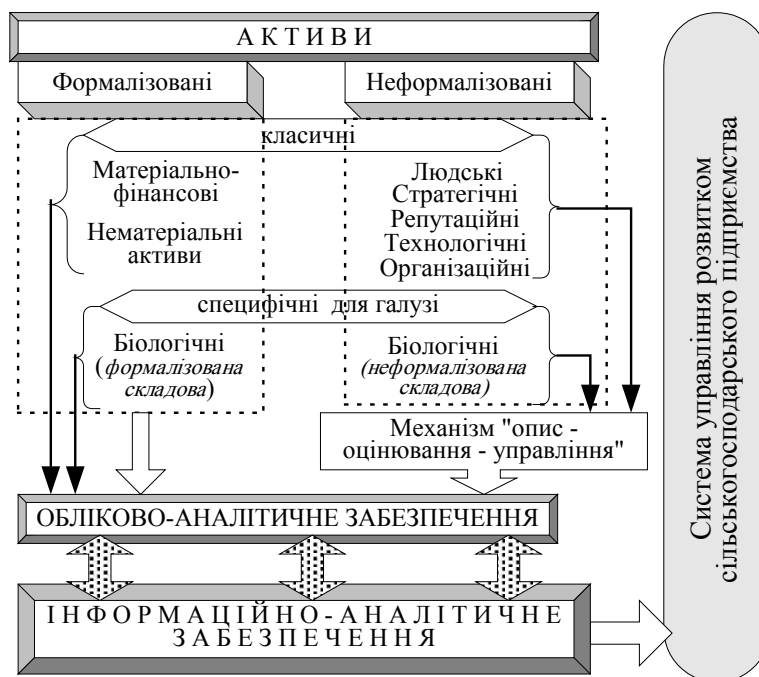

Рис. 1. Модель формування облікової складової інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління розвитком сільськогосподарського підприємства

Джерело: розробка авторів

ційних та технологічних активів. На сучасному етапі економічного розвитку збільшується кількість підприємств, які в стратегічному управлінні використовують саме ці активи. Але слід зазначити, що підприємства сільськогосподарської галузі необґрунтовано зневажають інформаційним забезпеченням з цієї групи активів.

До другої групи активів було віднесено ті, які можна визначити як специфічні для галузі. Тобто це вся сукупність біологічних активів, які притаманні саме сільськогосподарським підприємствам, і, на переконання авторів, саме такі активи та ефективність їх використання, відіграють ключову роль в ефективності розвитку сільськогосподарського підприємства.

Іншим критерієм класифікації активів при формуванні обліково-аналітичного забезпечення, а внаслідок, й інформаційно-аналітичного забезпечення в системі управління розвитком сільськогосподарського підприємства, є ступінь формалізації таких активів. Тобто було впроваджено активи, інформація про які має чітку формалізацію та традиційно використовуються при формуванні облікової, управлінської документації та звітності, а також при поданні фінансової та статистичної звітності.

В сучасних умовах інформаційної економіки, інформація, її повнота, своєчасність, якість та інше, чинять вагомий вплив на результативність та ефективність як управлінських рішень, так і результати функціонування та розвитку підприємств. Все це обумовило необхідність розширення базису формування інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління розвитком сільськогосподарського підприємства. Авторами було обґрунтовано необхідність використання інформаційного ресурсу, який має неформалізований вигляд та структуру, але за суттю може бути активом підприємства. Враховуючи особливості діяльності підприємства, через адаптивний механізм «опис-оцінювання-управління», через підсистему обліково-аналітичного забезпечення розширюється наповнення інформаційно-аналітичного забезпечення.

На відміну від інших галузей, сільське господарство має свою специфіку. Так, діяльність безпосередньо сільгоспвиробників пов'язана із високим ступенем ризику, особливо природного характеру, непередбачуваність погодних умов, та, переважною більшістю, відсутністю можливостей коригування чи запобігання впливу таких факторів; структура ресурсів аграрних підприємств; обмеженість обігових коштів у виробників, тощо. Все це вимагає одночасно висо-

кого професійного рівня відповідних фахівців, їх компетентності, в поєднанні із забезпеченням якісним інформаційним ресурсом. Категорія інтелектуального капіталу [6, с. 64], на рівні з іншими складовими набирає все більшої актуальності й для аграрних підприємств. Інформаційні потоки, які формуються на основі використання людських активів, стратегічних активів, репутаційних активів, технологічних активів, організаційних активів, а також біологічних активів через адаптивний механізм якісно збагачують інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління сільськогосподарським підприємством та були детально розглянуті в [7].

Відповідно, розглядати організацію обліково-аналітичного забезпечення лише з точки зору оптимальної організації облікових процесів та ефективної організації праці осіб, які безпосередньо опосередковано пов'язані з виконанням облікових та аналітичних процедур на сільськогосподарському підприємстві є помилковим та таким, що унеможливує та невілює системність розгляду проблеми. Крім того, сучасний рівень автоматизації та інформатизації розширює можливості сільськогосподарських підприємств щодо впровадження повністю або частково автоматизованої системи ведення бухгалтерського обліку, що в свою чергу дозволяє значно скоротити перелік процедур щодо оптимізації ведення відповідних обліково-аналітичних операцій.

Включення інформаційних потоків щодо неформалізованих активів в формування обліково-аналітичного забезпечення, призводить до трансформації всієї системи інформаційно-аналітичного забезпечення в управління сільськогосподарським підприємством.

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного дослідження підтверджують необхідність впровадження змін в системі управління розвитком підприємств агропромислового комплексу в умовах переходу до економіки знань. Результати аналізу показують наявність недосконалості системи управління такими господарствами, в тому числі, й недосконалість існуючої системи формування інформаційно-аналітичного забезпечення в управлінні сільськогосподарським підприємством через підсистему обліково-аналітичного забезпечення. В роботі було обґрунтовано необхідність урахування таких специфічних видів активів, як людські, стратегічні, репутаційні, технологічні, організаційні в обліковій компоненті інформаційно-аналітичного забезпечення в системі управління підприємством агропромислового комплексу.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2020).
2. Масленников Є.І., Побережець О.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління результатами діяльності підприємства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2014. Том 15. № 1(32). С. 35–49.
3. Рысьмятов А.З., Дьяков С.А., Шитухин А.М. К расширению понимания проблем формирования гибких и адаптивных структур воспроизводства в АПК. *Политематический сетевой электронный научный журнал КубГАУ*. 2017. № 127(03). URL: <http://ej.kubagro.ru/2017/03/pdf/09.pdf> (дата звернення: 21.04.2020).
4. Паламаренко Я.В. Концептуальні засади формування стратегії інноваційного розвитку підприємств АПК України. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 29. С. 91–98.
5. Писарчук О.В. Основні напрями трансформації облікової підсистеми в системі управління розвитком підприємств в умовах економіки знань. *Економіка і фінанси*. 2019. № 04. С. 39–53.
6. Грицуленко С. Теоретичні та практичні питання формування і розвитку інтелектуального капіталу. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 3. С. 62–68.

7. Писарчук О.В. Місце інтелектуального капіталу в розвитку аграрних підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 11. С. 479–484.

References:

1. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 15 October 2019).
2. Maslennikov, Ye.I., & Poberezhecz, O.V. (2014). Informacijno-analitychne zabezpechennya systemy upravlinnya rezultatamy diyalnosti pidpryyemstva [Information and analytical support of the enterprise performance management system]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriya i praktyka upravlinnya*, vol. 15, no. 1(32), pp. 35–49. (in Ukrainian)
3. Rys'myatov, A.Z., D'yakov, S.A., & Shitukhin, A.M. (2017). K rasshireniyu ponimaniya problem formirovaniya gibkikh i adaptivnykh struktur vosproizvodstva v APK [To expand understanding of the problems of the formation of flexible and adaptive structures of reproduction in the agricultural sector]. *Politematicheskyy setevoy elektronnyy nauchnyy zhurnal KubGAU*, vol. 127(03). URL: <http://ej.kubagro.ru/2017/03/pdf/09.pdf> (accessed 21 June 2019). (in Russian)
4. Palamarenko, Ya.V. (2019). Kontseptualni zasady formuvannya stratehii innovatsiinoho rozvytku pidpryyemstv APK Ukrainy [Conceptual bases for formation of the strategy of innovative development of enterprises of the APK of Ukraine]. *Infrastruktura rynku*, no. 29, pp. 91–98. (in Ukrainian)
5. Pysarchuk, O.V. (2019). Osnovni napriamy transformatsii oblikovoi pidsystemy v systemi upravlinnya rozvytkom pidpryyemstv v umovakh ekonomiky znan [The main directions of the transformation of the accounting subsystem in the system of management of development of enterprises in the conditions of knowledge economy]. *Ekonomika i finansy*, no. 04, pp. 39–53. (in Ukrainian)
6. Hrytsulenko, S. (2008). Teoretychni ta praktychni pytannia formuvannya i rozvytku intelektualnoho kapitalu [Theoretical and practical issues of formation and development of intellectual capital]. *Teoriya i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, no. 3, pp. 62–68. (in Ukrainian)
7. Pysarchuk, O.V. (2016). Mistse intelektualnoho kapitalu v rozvytku ahrarnykh pidpryyemstv [The place of intellectual capital in the development of agricultural enterprises]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 11, pp. 479–484. (in Ukrainian)